

Janusz Gołota

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn

Z DZIEJÓW SZKOŁY RZEMIEŚLNICZO- PRZEMYSŁOWEJ POLSKIEJ MACIERZY SZKOLNEJ W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

FROM THE HISTORY OF THE CRAFTS AND INDUS- TRIAL SCHOOL IN OSTROŁĘKA OF THE POLISH EDUCATIONAL SOCIETY IN THE INTERWAR PERIOD

Wprowadzenie

Ubiegłoroczny jubileusz 100-lecia niepodległości zapoczątkował podobne uroczystości w odniesieniu do wielu instytucji, organizacji i szkół. Ostrołęka też może chlubić się placówką oświatową o stuletniej tradycji. Jest nią Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa Polskiej Macierzy Szkolnej. Z okazji jubileuszu zapewne zostanie przygotowana monografia. Dotychczas ukazywały się informacje dotyczące szkoły w kontekście dziejów Ostrołęki, powiatu¹, szkolnictwa na Kurpiowszczyźnie². Tenże tekst jest też przyczynkiem do dziejów rzeczony placówki, przygotowanym w większości w oparciu o materiały źródłowe zgromadzone w Archiwum Państwowym Obwodu Brzeskiego³. Wszak w okresie międzywojennym w Brześciu znajdowała się siedziba Kuratorium Okręgu Szkolnego, które swoim nadzorem obejmowało Ostrołękę. Są to okólniki, rozporządzenia, wytyczne, sprawozdania jednostek podległych, dotyczące działalności podstawowej, personalnej i finansowej, między innymi z powiatów łomżyńskiego, ostrołęckiego czy ostrowskiego⁴. Nie udało się dotrzeć do materiałów całościowo ujmujących problemy organizacji szkolnictwa. Odnalezione akta są rozproszone, czasami szczątkowe, co utrudnia

¹ J. Gołota, *Ostrołęka. Miasto i powiat w okresie międzywojennym*, Ostrołęka 2000.

² W. Jemielity, *Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919–1939*, Łomża 1991; H. Maćkowiak, *Szkolnictwo na Kurpiach*, Ostrołęka, Łomża 1990.

³ Дзяржаўны Архіў Брэсцкай Вобласці, Archiwum Państwowego Obwodu Brzeskiego w Brześciu (dalej: АРОб), фонд 59.

⁴ E. Rosowska, A. Smalianczuk, A. Wabiszczewicz, A. Wielikij /Opracowanie i redakcja naukowa/ *Polska–Białoruś. Wspólne dziedzictwo historyczne. Przewodnik po materiałach archiwalnych 1918–1939*. Tom 1. *Archiwum Państwowe Obwodu Brzeskiego, Archiwum Państwowe Obwodu Grodzieńskiego*, Warszawa 2013.

ich przeszukiwanie. Natomiast większość informacji upubliczniętych wcześniej w niniejszym artykule została pominięta. Analizy w zasadzie obejmują lata trzydzieste.

Baza szkolna

1 września 1921 roku w budynku poklasztornym w Ostrołęce rozpoczęła działalność Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa Polskiej Macierzy Szkolnej. Inicjatywa jej utworzenia wyszła od Józefa Psarskiego, jednego z najszlachetniejszych mieszkańców w dziejach XX-wiecznej Ostrołęki. Została uruchomiona na podstawie zezwolenia Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 18 X 1921 roku nr 6417/21 D.III. Rządziła się statutem zatwierdzonym w tym dniu. Oto jak charakteryzowano szkołę w piśmie Koła Polskiej Macierzy Szkolnej skierowanym do Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego z 13 IX 1932⁵. Informowano, iż szkoła posiada własny budynek, wybudowany w 1928 roku częściowo z subwencji MWRiOP i częściowo z funduszy Koła Polskiej Macierzy Szkolnej. Wykonano go według planów zatwierdzonych przez MWRiOP w dniu 28 III 1928 roku. Szkoła posiada własne warsztaty ślusarskie na 111 imadeł, dział mechaniczny wyposażony w 16 obrabiarek, kuźnię na 9 palenisk, komplet narzędzi dla 150 uczniów, urządzenia hartownicze i do spawania metali. Pomoce naukowe do nauczania teorii składają się z 40 tablic technologicznych i innych, aparatu kinowego epidiaskopu i kompletu przyrządów do nauczania materiałoznawstwa, technologii fizyki przemysłowej. Biblioteka liczy 1059 woluminów.

Szkoła na tle polskiego systemu szkolnictwa zawodowego

Właścicielem szkoły było Koło Polskiej Macierzy Szkolnej w Ostrołęce. Według ówczesnych polskich przepisów miała ona charakter prywatny w ramach szkolnictwa zawodowego. Zadania dla tego typu szkół określono w artykule 24 ustawy z dnia 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa /ustawa jędrzejewiczowska/. „Szkolnictwo zawodowe ma za zadanie przygotować zawodowo wykwalifikowanych pracowników do życia gospodarczego, przez teoretyczne i praktyczne kształcenie zawodowe z uwzględnieniem potrzebnego zakresu wykształcenia ogólnego oraz przez wychowanie społeczno-obywatelskie”⁶. W Polsce w okresie międzywojennym szkoły zasadnicze, które dawały przygotowanie zawodowe teoretyczne i praktyczne, dzieliły się na szkoły typu niższego, gimnazjalnego i licealnego. Organizacja szkoły ostrołęckiej odpowiada typowi zasadniczemu stopnia gimnazjalnego. Niezależnie od wymienionych trzech typów w Polsce organizowano jeszcze szkoły mistrzów i szkoły nadzorców.

⁵ APOB, fond 59, dział – 3, t. 289, k. 15, Pismo Koła Polskiej Macierzy Szkolnej do Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego z 13 IX 1932 r.

⁶ Dz. U. PP, 1932, nr 36, poz. 389.

Nauka odbywała się wg programu ramowego dla szkół państwowych rzemieślniczo-przemysłowych. Maksymalna liczba uczniów w klasach oraz stosunek liczby uczniów do powierzchni pomieszczenia odpowiadały normom przyjętym dla szkół państwowych. Podobnie na państwowym znormalizowanym wzorze opierały się przepisy dotyczące klasyfikacji, podręczników, dokumentów szkolnych potwierdzających poszczególne etapy kształcenia.

Podstawowe zasady organizacyjne szkoły. Uczniowie

Rola sprawcza należała do właściciela szkoły. Zawierał on i rozwiązywał umowy z dyrektorem szkoły i dobranym przez niego personelem nauczającym. Swoje decyzje, razem z normami uposażenia dyrektora i personelu, podawał do wiadomości władz szkolnych. W ankietach personalnych nauczycieli i instruktorów wysyłanych do kuratorium informowano między innymi o przygotowaniu merytorycznym, ale też o narodowości, stanie cywilnym, wyznaniu. Np. w 1932 roku wnoszono o *zatwierdzenie dotychczasowo dyrektora na stanowisku /.../ posiada kwalifikacje, jest bowiem mianowanym nauczycielem Państwowej Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej w Białymstoku*⁷. Zwolnienie dyrektora mogło nastąpić tylko z końcem roku szkolnego ze względu na potrzebę zachowania ciągłości pracy szkoły. Właściciel analizował sprawozdania o poziomie, wynikach nauczania i wychowania. Miał prawo do bywania na lekcjach w obecności dyrektora, ale bez prawa czynnego udziału i bez prawa do uwag, które mógł przekazywać tylko kierownictwu szkoły. Właściciel powoływał też personel administracyjno-gospodarczy szkoły na wniosek dyrektora oraz wykonywał wszelkie czynności związane z pragmatyką służbową. Podawał do wiadomości władz szkoły normy opłat szkolnych. Uprawnienia nadzorcze wykonywał poprzez swojego delegata. W 1932 roku do tej roli wyznaczono Wacława Musiałkowskiego⁸. Prezesem Koła PTSN w tym czasie był Hugo Mantey – burmistrz miasta w latach 1934–1939.

Bezpośrednie powinności wynikające z relacji z pracownikami szkoły pozostawały w gestii dyrektora „jako zwierzchnika wszystkich osób”. Należały do nich: przewodniczenie radzie pedagogicznej, organizacja życia szkolnego, proponowanie nauczycieli do zatrudnienia, układanie preliminarza, udzielanie urlopów. Personel nauczający i lekarz stanowili radę pedagogiczną, która decydowała o przyjmowaniu uczniów, oceniała ich postępy i sprawowanie, przyznawała świadectwa ukończenia. Dyrektor zawieszał uchwały rady pedagogicznej niezgodne z prawem szkolnym. Tenże *zwalniał personel nauczający na żądanie władzy szkolnej stosow-*

⁷ APOB, fond 59, dział – 3, t. 289, k. 15, Pismo Koła Polskiej Macierzy Szkolnej do Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego z 13 IX 1932 r.

⁸ Tamże, k. 4.

nie do ustawy o prywatnych szkołach i zakładach naukowych i wychowawczych⁹. W ówczesnej Polsce dyrektora, czy innego nauczyciela, można było zwolnić ze szkoły, gdy „wywierał na szkodliwy wpływ na młodzież” pod względem wychowawczym, nie przestrzegał przepisów prawnych i statutu szkoły, „rażąco zaniedbywał obowiązki szkolne”.

Szkoła systematycznie rozwijała się liczebnie. Była przeznaczona dla młodzieży płci męskiej, wyznań chrześcijańskich, narodowości polskiej¹⁰. Przyjmowano chłopców po ukończeniu 14 lat – do lat 17 lat – na podstawie świadectwa 6 oddziałów szkoły powszechnej. Całkowity kurs szkoły obejmował 3 lata nauki.

W pierwszym roku istnienia szkoła miała jeden wydział ślusarsko-mechaniczny i jedną klasę. W latach 30. posiadała wydziały: ślusarsko-kowalski i ślusarsko-mechaniczny. 27 czerwca 1924 roku opuścili ją pierwsi absolwenci w liczbie 21 osób¹¹. Od 1 stycznia 1933 roku do 29 czerwca 1933 roku przewidywano funkcjonowanie trzech klas: klasa I – 40 uczniów, II i III po 45 uczniów, razem 130 uczniów¹². Od 1 lipca 1933 do 31 grudnia 1933 roku klasa I a liczyła 35 uczniów, I b – 35, II i III po 40 uczniów – razem 150 podopiecznych. Była to wtedy największa szkoła męska na terenie Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego¹³. Ale na rok szkolny 1935/36 przewidziano trzy klasy: I – 40 uczniów, II – 30 uczniów, III – 15 uczniów.

System wychowawczy

Ważnym dokumentem charakteryzującym system wychowawczy szkoły były „Wytyczne z 1933 roku do programu 27. drużyny Harcerzy Mazowska przy szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej w Ostrołęce”¹⁴. Z chaotycznie spisane go programu można wykrystalizować priorytety dla harcerzy sprowadzające się do kilku obszarów. Po pierwsze istota harcerstwa: *harcerz jest czynnym katolikiem, uczęszcza do kościoła, przystępuje do Komunii świętej podczas uroczystości harcerskich i innych okolicznościach, współpracuje z kapelanem, służy bliźniemu, w służbie Bogu i Ojczyźnie*.

Po drugie program zobowiązywał do przestrzegania prawa harcerskiego: *postaramy się, aby w każdej klasie, w której są harcerze, wisiał tekst prawa harcerskie-*

⁹ Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o prywatnych szkołach oraz zakładach naukowych i wychowawczych, Dz.U. 1932 nr 33 poz. 343.

¹⁰ APOB, fond 59, dział – 3, t. 289, k. 17 – 21, Statut Prywatnej Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej.

¹¹ W. Jemieliły, *Szkoły powszechne w powiatach ostrołęckim i ostrowskim w latach 1795–1939*, Ostrołęka 1991, s. 62.

¹² APOB, fond 59, dział – 3, t. 470, k. 12, Objaśnienia do preliminarza.

¹³ Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego nr 5.V.1934. Ogłoszenia szkolne.

¹⁴ APOB, fond 59, dział – 3, t. 787, k. 8.

go. Obligował do zdobywania sprawności, pobytu na obozach, umundurowania drużyny, wprowadzenia legitymacji oraz doskonalenia pracy organizacyjnej: *Rady Drużyny, które są obowiązkowe raz w tygodniu, mają służyć doskonaleniu pracy drużyny i skuteczności Harcerskiej.*

Kolejne wymaganie nobilitowało doskonalenie siebie: wyrobienie karności i obowiązkowości, ład organizacyjny, punktualność, skrupulatność, ogłada towarzyska, właściwe zachowanie, „zeszyt dobrych uczynków”, „zniesienie łązików”. W tym zakresie mieściło się poszerzanie wiedzy: każdy harcerz to dobry uczeń: *poproś opiekuna o odczyt o zachowaniu się oraz o wskazanie literatury.* Proponowano gawędy, np: „Staś Tarkowski jako typ harcerza”, Skrzetuski, Zawisza Czarny, „Nie zapomnij o Żwirce i Wigurze”, życiorys patrona drużyny, wiadomości z współczesnej historii Polski.

Uwzględniano również fizyczny rozwój ciała: wyszkolenie wioślarzy i przygotowanie sprzętu wioślarskiego, pływanie, terenoznawstwo, „samarytanka”, „techniki praktyczne”, biegi, wycieczki narciarskie, prace zarobkowe, w myśl zasady „mniej słów, więcej czynów”.

Przewidziano też współpracę z rodzicami, np., zapraszanie ich na uroczystości, spotkania w drużynie, kominki, kultywowanie tradycji: choinka, opłatek, wieczory dyskusyjne, pomoc biednym, zbieranie książek, zeszytów.

Oczywiście w zakres oddziaływania na harcerzy wchodziło wychowanie obywatelskie: wpojenie karności wobec władz, *wychowanie obywatela świadomego, pełnego poświęcenia dla ojczyzny, o silnej i nieugiętej woli i samodzielnym charakterze /.../. niech każdy harcerz wysiłki swoich przodków i ludzi współczesnych w obronie, odzyskaniu narodu polskiego i Państwa Polskiego do potęgi, czci jako relikwie narodowo-państwowe, czerpie moc i siłę, do dalszych poczynań, Niech to będzie filar, na którym Ojczyzna może bez wahań wspierać swój gmach;* a także udział w życiu publicznym: „każdy harcerz jest członkiem LOPP”, uczestniczy w pochodach i uroczystościach.

Powyższe podniosłe hasła, niekiedy prostodusznie spisane, odzwierciedlały pierwowzór w skali ogólnopolskiej. Drużyny harcerskie, niezależnie czy pozostały pod wpływem endecji, czy były inspirowane przez przewodniczącego ZHP sanacyjnego wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego, przyczyniły się do wychowania Pokolenia Kolumbów, które w dziejach narodu polskiego zapisało heroiczną kartę.

Finansowanie szkoły

Na wpływy szkoły składały się wpłaty od uczniów/rodziców, środki właściciela i subwencje. W preliminarzu na 1932 rok ¹⁵ przewidziano: wpisowe od 50

¹⁵ APOB, fond 59, dział – 3, t. 470, k. 11, Preliminarz szkoły na rok 1933.

uczniów po 10 zł, co dawało w sumie 500 zł. Następnie czesne w następujących wysokościach:

I półrocze od 130 uczniów po 15 zł miesięcznie – 9750 zł,

II półrocze od 150 uczniów po 15 zł – 11 250 zł.

Kolejną pozycję stanowiła „opłata za materiały” w następujących relacjach:

od 50 uczniów po 50 zł – co dawało 2 500 zł,

od 50 uczniów po 30 zł – co dawało 1500zł,

od 50 uczniów po 20 zł – co dawało 1000 zł,

Razem wszystkich wpływów uczniowskich przewidziano 26000 zł.

Pozostałe dochody prognozowano ze sprzedaży wyrobów, w tym z warsztatów 25000 zł m.in.: za prace wykonane bez materiałów własnych – 950 zł i „różnie inne” – 150 zł, razem 17 000 zł; warsztaty sprzedawały narzędzia rolnicze i pszczelarzkie, wykonywano *prace bez użycia materiałów własnych, drobne remonty*¹⁶. Dr Józef Psarski usiłował zainteresować też produkcją kłódek z części wytwarzanych w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej w Ostrołęce, które montowane byłyby po wioskach. W 1932 roku warsztaty uzyskały nadwyżkę wpływów nad wydatkami 4500 zł. Subwencja Sejmiku Powiatowego stanowić miała 5000 zł. „Niedobór” pokrywany był z subwencji MWR i OP w wysokości 42500 zł. W sumie wpływy przewidziano na 99 tysięcy¹⁷.

O socjalnym podejściu do młodzieży tych ubogich terenów świadczy fakt, że prywatna placówka oświatowa przewidywała znaczące ulgi dla niezamożnych uczniów, za których płacili rodzice, opiekunowie czy instytucje społeczne¹⁸. Symptomatyczne są zabiegi o przyznanie stypendium uczniowi klasy II¹⁹: *Mówiński uczy się dobrze i sprawuje wzorowo. Rodzice jego posiadają zaledwie starą walącą się chatę w okolicach Myszynca, a żyją z wyrobku. Uczeń Mówiński zalega w opłatach szkolnych i za utrzymanie w bursie już drugi rok. Zarząd Szkoły i Bursy mimo borykania się z trudnymi warunkami materialnymi chce umożliwić Mówińskiemu ukończenie szkoły, aby tem zachęcić i innych mieszkańców „Puszczy” kurpiowskiej do skierowania swych dzieci do rzemiosła, gdyż rozdrobnione do najdalszych granic ich ubogie gospodarstwa rolne nie są w stanie wyżywić licznych rodzin osiadłych na „Puszczy”*. Niestety MWRiOP odmówiło stypendium – *Wobec*

¹⁶ APOB, fond 59, dział – 3, t. 470, k. 10, Plan finansowo-gospodarczy warsztatów szkolnych na 1935/1936.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ APOB, fond 59, dział – 3, t. 289, k. 15, Pismo Koła Polskiej Macierzy Szkolnej do Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego z 13 IX 1932 r.

¹⁹ APOB, fond 59, dział – 3, t. 540, k. 56, Polska Macierz Szkolna Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa do Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego z 6 III 1933 r.

zamknięcia w dniu 1 kwietnia roku budżetowego, Ministerstwo nie może już wyznaczać sum ani stypendia nie uwzględnione do 1 IV br.²⁰

Główną pozycję w wydatkach stanowiły wynagrodzenia i ich pochodne. Dyrektor zarabiał 676,65 zł miesięcznie, co dawało 8119,80 zł rocznie /VI stopień służb szczebla, z dodatkiem na 5 członków rodziny, na wydział kowalski, dodatek za bursę i mieszkaniowy/. Nauczyciele instruktorzy w sumie rocznie zarabiali 33826,68 zł, sekretarz 2307,60 zł, woźni 2972,16 zł. Indywidualnie nauczyciele zarabiali od 584 zł do 320 zł, instruktorzy od 315 zł do 258 zł. Nauczyciel „docho- dzący” na kilka godzin zarabiał za godzinę od 18 do 24 zł²¹.

Z przytoczonych danych wynika, że nauczyciele w ówczesnej Ostrołęce należeli do elity finansowej. Ostrołęcki rzemieślnik posiadający własny zakład zarabiał ok. 120–200 zł miesięcznie, czeladnik 50–80 zł miesięcznie²², ale i 50–80 groszy dziennie²³.

W omawianym okresie ceny kształtowały się następująco: chleb żytni pytłowy 1 kg – 0,30 zł, mąka pszenna 1 kg – 0,45 zł, ziemniaki 1 kg – 0,10 zł, mięso wołowe 1 kg – 1,53 zł, mięso wieprzowe 1 kg – 1,52 zł, jaja 1 kg (ok. 15 jaj) – 1,51 zł (1,80 zł), cukier 1 kg – 1,00 zł. Popularny przed wojną fiat 508 kosztował 5,5 tys. zł.²⁴

Na pochodne od plac składały się odpisy na Kasę Chorych (1800 zł), składka na Zakład Ubezpieczeń Pracowników umysłowych (2160 zł), opłaty od wypadków od młodzieży i personelu (1200 zł).

Oto inne przykładowe wydatki. Czynnosc roczny za budynek warsztatowy na podstawie umowy z Dyrekcją Robót Publicznych w Białymstoku wynosił 1500 zł, opłata za światło – 1500 zł, opał, światło, utrzymanie porządku – 3000 zł, ubezpieczenie budynków – 450 zł, pomoce naukowe – 9000 zł.

O wyposażeniu placówki w sprzęt, pomoce naukowe i materiały do pracy niech świadczy asortyment zakupów w roku szkolnym 1935/36: 30 par łyżew, 10 kijów „hokejowych”, dysk, tyczka do skoków, 3 sztuki piłki siatkowej i do koszykówki, 2 siatki, dwie drabinki szwedzkie, zakup podręczników i plansz za 350 zł, książek do biblioteki za 450 zł, „pomoce fizyczne” – 150 zł; zakupy do warsztatów: narzę-

²⁰ APOB, fond 59, dział – 3, t. 540, k. 51, Pismo MWRiOP z 3 IV 1933 roku do Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego.

²¹ Nauczyciel przedmiotów zawodowych Punteżys Aleksander 358 zł, nauczyciel przedmiotów ogólnokształcących – wacat 301 zł, prefekt ks. Jan Krzemiński 3 godz. po 10 zł razem 30 zł, dr Kukliński Adam Higiena 1 godz. – 20 zł, sekretarz w dziale obróbczym Załuska Władysław – 286 zł, instruktor w kuźni Deliński Michał – 231 zł – APOB, fond 59, dział – 3, t. 470, k. 4.

²² Z. Niedziałkowska, *Obraz rzemiosła w okresie Drugiej Rzeczypospolitej 1918– 1939*, Ostrołęka 1985, s. 14 – 15.

²³ *Księga Żydów ostrołęckich*, oprac. Z. Drezner, J. Gołota, A. Wołosz, Ostrołęka 2001, s. 244.

²⁴ <http://metrowarszawa.gazeta.pl/metrowarszawa/56,141636,20892367>, dostęp 30 XI 2019

dzia na kwotę 4910²⁵/młotki, krążniki, przecinaki, punktaki, rysiki, kątowniki, pilniki, klucze, wiertła tarcze szlifierskie/, czy takie prace jak urządzenie lokalu na wytwornicę do spawania, przeróbka lokalu na wytwornicę do spawania, naprawa kuchni do dożywiania; materiały do prac, surowce, półfabrykaty: żelazo, mosiądz, stal spawalna, odlewy żeliwne, miedź, aluminium – razem na kwotę 7240 zł, a wszelkich materiałów pomocniczych /karbid, tlen, koks, spirytus skażony nafta, benzyna, oliwa, farby .../ na sumę 2360 zł.

Kadra pedagogiczna i administracyjno-obslugowa

W omawianym okresie dyrektorem był Józef Sobiński /1926–1934/ pozostający na etacie nauczyciela Państwowej Szkoły Rzemieślniczej w Białymstoku, oddelegowany do Ostrołęki. Po nim szkołą kierował Zygmunt Stokłosiński /1934–1937/, a następnie Jan Borówka /1937–1938/ i Edward Krzywiak /1938–1939/²⁶.

Natomiast np. w roku szkolnym 1932/33 nauczycielami byli: Konstanty Turczyński, Zygmunt Sagałło, Czesław Jasiński; instruktorami – Michał Doliński, Józef Kmieć, Szymon Laskowki, Marcei Laskowski, Waclaw Wykrota, Władysław Załuska²⁷.

Szkoła w świadomości ostrołęckiej

PMS, prowadząca w Polsce 10 męskich szkół rzemieślniczo-przemysłowych, mimo deklaracyjnej neutralności politycznej posiadała powiązania z endecją, z tym ugrupowaniem utożsamiał się Józef Psarski. Ale np. 2 lipca 1932 roku lustrujący starostwo ostrołęckie wojewoda białostocki Marian Zyndram Kościałkowski uhonorował wizytą najważniejsze instytucjonalne osobliwości ostrołęckie: 5. Pułk Ułanów Zasławskich i 12. Dywizjon Artylerii Konnej, kościół pobernardyński, synagogę, elektrownię i właśnie opisywaną tu szkołę, w której odbyło się poświęcenie silników elektrycznych przez dziekana Waltera, puszczonej następnie w ruch przez wojewodę²⁸. Szkoła była chlubą społeczności ostrołęckiej, niezależnie od opcji sprawującej władzę.

Podsumowanie

Ostrołęcka Szkoła Rzemieślniczo-Przemysłowa jest przykładem stworzenia warunków do awansu cywilizacyjnego mieszkańców obszaru peryferyjnego, egzemplifikacją ambicji ówczesnych lokalnych elit, które w czasie tworzenia szkoły uosabiał Józef Psarski. Poprzedniczka współczesnej nam „metalówki” rysuje się jako placów-

²⁵ APOB, fond 59, dział – 3, t. 470, k. 6–7, Wyjaśnienia do preliminarza budżetowego 1935/1935.

²⁶ Z. Niedziałkowska, *Ostrołęka. Dzieje miasta*, Ostrołęka 2002, s. 276.

²⁷ APOB, fond 59, dział – 3, t. 470, k. 17, Pismo PMS w Ostrołęce do Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego bez daty.

²⁸ „Przegląd Łomżyński” nr 29, 17 VII 1932.

ka służąca do zapewnienia dobrych standardów kształcenia w oparciu o odpowiednie w tym czasie wyposażenie w sprzęt, pomoce naukowe. Dumnie istniała w ostrołęckiej przestrzeni publicznej, np. dyrektor Józef Sobiński aktywnie uczestniczył w życiu miasta, będąc członkiem okolicznościowych komitetów, występując na publicznych uroczystościach, działając w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”, współtworząc Uniwersytet Ludowy Rolny jako czwarty w kraju szczególny typ kształcenia pozaszkolnego. Przy systemie wychowawczym można mówić o pewnej ambiwalencji, z jednej strony szlachetność, ćwiczenie duszy i ciała, służba Bogu, państwu, człowiekowi. Ale z drugiej strony – w mieście, w którym 1/3 mieszkańców stanowili Żydzi, była to szkoła dla Polaków. W dalszych badaniach warto postawić pytanie, czy mimo zastrzeżeń chcieli i mogli jednak uczyć się chłopcy wyznania mojżeszowego. Godny dostrzeżenia jest socjalny взгляд kształcenia – ulgi i zabiegi o pomoc uczniom. Najważniejszym aspektem jest jednak przeświadczenie, że absolwenci tej szkoły dźwigali w następnych latach miasto i przylegające tereny ze zniszczeń wojennych i stali się aktywnymi uczestnikami życia miasta.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Дзяржаўны Архіў Брэсцкай Вобласці, Archiwum Państwowego Obwodu Brzeskiego w Brześciu, fond 59.

Opracowania

Gołota J. 2000. *Ostrołęka. Miasto i powiat w okresie międzywojennym*. Ostrołęka.

Jemielity W. 1991. *Szkoły średnie i zawodowe w województwie białostockim w latach 1919–1939*. Łomża.

Józef Psarski 1868–1953. red. J. Gołota, J. Kijowski. Ostrołęka 2004.

Maćkowiak H. 1990. *Szkolnictwo na Kurpiach*. Ostrołęka, Łomża.

Niedziałkowska Z. 2002. *Ostrołęka. Dzieje miasta*. Ostrołęka.

SUMMARY

The article is a contribution to learning about the history of the Polish Craft School in Ostrołęka in the interwar period. Its status, profile and organization of education, educational tasks, equipment, financing conditions for educational work and the salaries of teaching and administrative staff was signaled. It turned out that the largest men's school in the then school board of the Brest School District was well equipped with equipment and aids. In these poor areas, it opened the way for life advancement for the youth of Ostrołęka, and thanks to the dormitory, also from nearby towns.

STRESZCZENIE

Artykuł jest przyczynkiem do poznania dziejów Szkoły Rzemieślniczo-Przemysłowej Polskiej Macierzy Szkolnej w Ostrołęce w okresie międzywojennym. Został zasygnalizowany jej status, profil i organizacja kształcenia, zadania edukacyjne, wyposażenie, warunki finansowania pracy edukacyjnej oraz uposażenie kadry pedagogicznej i administracyjno-obługowej. Okazało się, że ta największa szkoła męska na terenie ówczesnego Kuratorium Okręgu Szkolnego Brzeskiego była dobrze wyposażona w sprzęt i pomoce. Na tych ubogich terenach otwierała drogę awansu życiowego młodzieży Ostrołęki, a dzięki bursie również z okolicznych miejscowości.

Keywords: Education in Ostrołęka, Józef Psarski, Polish archives in Brest on the Bug

Słowa kluczowe: Oświata w Ostrołęce, Józef Psarski, Polskie archiwalia w Brześciu nad Bugiem